

ning. Pilo blev med akademitiden Hörbergs välgörare och lärare, och kröningstavlan hör till de verk, som Hörberg beundrade. Förf. karakteriserar förhållandet då han säger, att Hörberg »står som direkt arvtagare till sin beskyddare Pilo.»

Rembrandts Claudius Civilis och Pilos Kröningstavla äro de två verk, som måste ha varit avgörande för Pehr Hörberg. Ty här fann han starkast på ett högre plan vad han själv genom hela sitt liv strävade efter.

*
*
*

I sin sammanfattnings sista rader ger förf. sin slutkarakteristik av Pehr Hörberg: »När han är som bäst, står han fast rotad i svensk landsortskonst. Hans medfödda form- och färgkänsla utgöra arvet från bondmåleriet, hans konst är en vacker gren på den smäländska folkkonstens stora träd. Samtidigt som han på ett åskådligare sätt än någon annan svensk konstnär har givit uttryck åt nordisk folklig egenart, har han förmått lyfta sin hembygds folkkonst till ett högre socialt plan, förfinat dess uttrycksmedel och vidgat dess horisont.» Cnattingius ser huvudsakligen Hörberg i förhållande till den miljö ur vilken han utgick och i vilken han verkade. Vill man se honom i förhållande till den miljö, i vilken han fördes in, blir hans storhet, att han under sin utveckling var i stånd att vidareföra så mycket av det konstnärliga allmogearvet, och att han ur de många högreståndsföreteelser han mötte, förstod att utvälja just det som passade hans eget ursprung. Så som han med sin rustika friskhet och sin naivt djupa känsla träder in i det svenska 1700-talets eleganta konstvärld och där skapar sig en position utan att uppge sin särart, samlar han på ett egendomligt sätt sin tids motsatta strömningar i sig. Motsatsen högreståndsmåleri—allmogemåleri blir i hans konst identisk med motsatsen klassicism-romantik, och hur omedveten hans insats än kan vara, kommer han därför att bredvid Elias Martin framstå som en av det nya seklets och den nya konstens portalfigurer.

Nils Gösta Sandblad.

Recensioner.

Hymnologi.

Några gudliga visor. Den äldsta svenska psalmboken. Faksimileupplaga med kommentar. Utg. av Erik Person. Centrums förlag. 1937. 22 + 16 s.

I den tredje rikssvenska psalmbokens år har i ett faksimilenytryck

utgivits det sannolikt äldsta bevarade svenska psalmtrycket: ett litet odateerat 1500-talstryck om 7 blad, utan titelblad och nu förvarat i Göteborgs stadsbibliotek, dit det sålts år 1897 av pastor L. F. Palmgren i Ekeberga. Detta häfte har av Erik Person nu utgivits i faksimiletryck under rubriken *Några gudliga visor*, vilken ru-

brik återfinnes i en beskrivning av år 1751 på ett psalmtryck från 1530. Detta endast litterärt kända psalmtryck har i allmänhet ansetts identiskt med Göteborgshäftet.

Utgivaren ger i sin inledning en översikt av den hymnologiska forskningen kring de första psalmdiktningförsöken i Sverige, dock utan att meddela något nytt. På en del punkter är man benägen att sätta frågetecken i kanten för författarens påståenden. Framför allt gäller detta påståendet att det är tydligt att alla eller ett flertal av psalmerna i Göteborgsfragmentet ingått i 1526—1528 års (antagna, men ej kända) psalmbok.

Det huvudsakliga intresset knyter sig emellertid till själva faksimiletrycket, som på ett värdigt och vakert sätt återger en av urkunderna, som vittna om de första stapplande stegen, som hymndiktningens män tagit på den långa vägen vilken fört fram till 1937 års psalmbok.

A. Adell.

Arnold Werner: Vår nya psalmbok. Diakonistyrelsens förlag. 1937. 103 s. Pris 1:75.

Kyrkoadjunkten i S:ta Clara, biträdande sekreteraren i psalmbokskottet vid 1936 års kyrkomöte och i den sista psalmbokskommittén har sammanställt en kort vägledning för den som vill få kunskap om huru 1937 års psalmbok tillkom. I en kortfattad, man kunde kanske tycka allt för summarisk inledning berättar han om de många förslagen, som föregingo det slutliga, om beslutet i kyrkomötet och om den nya psalmbokens innehåll. Bokens värde ligger i hög grad i dessa kapitel, som — så långt jag kunnat verifiera det — omsorgsfullt inregistrerar det nytillkomna, det ur Wallins psalmbok med tillägg uteslutna

samt de språkliga ändringarna och bearbetningarna. I detta stycke är skriften en hjälp för den som vill lära känna den nya psalmboken. Till fördel hade det varit om ett register i nummerföljd meddelat uppgift om alla de versar i nya psalmboken som äro ändrade i förhållande till Wallin. Ett kapitel ägnas koralbokssakkunnigas nya koraler. Dess värre äro dessa uppgifter knappast till egentlig vägledning, så difust avfattade som de äro. När exempelvis om nr 458 (mel. till »Som sådden förnimmer Guds välbehag») meddelas att den är en bearbetad koral från år 1697, så står den vetgirige rätt illa ställd när han vill jämföra originalet med bearbetningen. Den uppmärksamme iakttagaren har säkerligen redan iakttagit att melodien kan sökas på närmare håll. Den återfinnes i 1921 års koralbok som nr. 64.

A. Adell.

Samuel Gabrielsson: Svenska psalmbokens förnyelse. Stockholm, Diakonistyrelsens förlag 1937. 232 s. Pris kr. 6:—.

De »rättframma tankar och oförgrip-liga bidrag» som preses vid allmänna prästmötet i Västerås 1937 framställde till ämbetsbrödernas uppbyggelse innehålla mycket som är i högsta grad beaktansvärt. Detta gäller framför allt det kapitel som har till överskrift »Nattvardpsalmer». Skada blott att det goda boken innehåller kommit för sent för att kunna vara till gagn vid den nu avslutade psalmboksrevisionen. Och ännu större skada är det att författaren funnit det med sin värdighet förenligt att vid ett sådant tillfälle som ett prästmöte avlägga sin prästrock för att i stället axla den enkle landsortsjournalistens vardagsrock. Hans tillgjorda nonchalans ver-

kar i sammanhanget i högsta grad osmaklig och förtager fullständigt det intelligenta intryck boken annars skulle hava gjort. Den läsare, som efter ett eller annat tiotal sidor med en känsla av obehag vill lägga ifrån sig boken, skulle jag vilja råda att likväl först slå upp sidan 129 och titta på de psalmförslag som författaren bifogat. Självfallet finnes här bland så mycket material (c:a 100 sidor) åtskilligt som kunde varit uttryckt. Men å andra sidan skall viligt erkännas att en del av dessa psalmer utan tvivel höra till det bästa som framkommit under de senaste åren. Åtskilligt är avgjort överlägset en hel del som den nya psalmboken har att bjuda. Bland bidragsgivarna torde man utan tvekan böra placera utgivaren själv främst i fråga om förmåga att giva psalmerna vad Schartau kallar »drag av andelig kallelse poesi».

Knut Peters.

Samuel Gabrielsson: Nya psalmboken. En liten inledningsstudie tillsammans med enkla människor. Diakonistyprensens förlag. 1937. 70 s. Pris 75 öre.

Med berömvärd raskhet har Gabrielsson givit den svenska kyrkomenigheten en kortfattad översikt av innehållet i den nya svenska psalmboken. I denna skrift har han språkligt återvänt från prästmötesavhandlingens forcerat modernistiska stil till en mera ofarligt traditionell, som man lärt känna från hans tidigare skrifter om psalmboken. Liksom dessa andas hans sista bidrag till den hymnologiska kunskapens höjande en stark kärlek till kyrkopsalmen och röjer en förtrogenhet med stoffet, som gör att man känner sig i pålitligt sällskap. Skriften utgör en kortfattad genomgång

av den nya psalmbokens olika avdelningar.

A. Adell.

Welt des Gesangbuches, Leipzig, Schloessmann.

Heft 2: Der Gemeindegesang in der alten und mittelalterlichen Kirche von Paul Gennrich. 51 s. RM. 1:40.

II. 3: Luthers Leben im Spiegel seiner Lieder von Johannes Kulp. 72 s. RM. 1:50.

II. 4: Die Melodien der Lutherlieder von Hans Joachim Moser. 96 s. RM. 1:90.

II. 5: Johann Heermann von Alfred Wiesenhütter. 40 s. RM. 1:—.

II. 7, 8: Erlebtes Kirchenlied I, II von Otto Michaelis. 72 och 72 s. Pris för vardera häftet RM. 1:40.

Redan tidigare har undertecknad i denna tidskrift (förra årgången s. 133) fäst uppmärksamheten på några häften ur denna förträffliga serie. Det påpekades då, vilket i olika avseenden lättillgängligt material för koralafnarnas som här bjudes. Vad som gällde de tidigare anmälda häftena, gäller också de här förtecknade. De utgöra i hög grad aktuell litteratur för präster och kyrkomusiker som förbereda sig på koralafnarnas. Vårt i psalmboken bevarade hymnologiska arv från den gamla och medeltida kyrkans dagar är tillräckligt stort för att motivera ett par kvällars samling däromkring. Häftet 2 här ovan erbjuder då god tjänst. Vårt Luthermaterial är så rikt att det väl räcker till 3 eller 4 koralafnarnas och med hjälp av h. 3 och 4 böra dessa lätt kunna göras utomordentligt intressanta. Båda dessa bidrag äro särskilt förtjänta av att uppmärksammas. Det

förra låter oss blicka in i Luther-texternas tillblivelse. I det senare för oss den berömda författaren på sitt utomordentliga sätt in i den äldsta evangeliska koralens värld. Johann Heermann intager — om än icke kvantitativt så dock kvalitativt — en så framskjuten plats i vår psalmbok att en åt hans psalmdiktning ägnad kväll måste anses väl använd. — Även de båda sist anförda häftena i samlingen äro av stort intresse, om de än icke äro lika direkt »matnyttiga» för koralafnarn som de föregående. De innehålla uttalanden om den evangeliska psalmen i allmänhet av berömda män från Luthers tid till vår egen, vidare omdömen och karakteristiker av enskilda psalmer och enskilda psalmdiktare. Många guldkorn äro att hämta ur denna samling och jag vill som exempel sluta med Max Regers också här anförda yttrande: »Die Protestanten wissen gar nicht, was sie an ihrem Choral haben».

Knut Peters.

Dominicus Johner: Grosse Choral-schule. 7 erw. Aufl. 1937. Pustets Verlag, Regensburg. 406 s. Pris b. 6: 80 Mk.

För den innevarande generationen intar Johner, Benediktinermunken från Beuron, obesträtt rangplatsen som Magister Choralis. Som få i vår tid besitter han en omfattande kunskap om den teoretiska utforskningen av den gregorianska koralen, och därmed förernas en mångårig praktisk erfarenhet. Allt detta är för den av den gregorianska koralen intresserade väl bekant. En ny upplaga av hans koralskola behöves därför ingen särskild rekommendation, blott ett påpekande. Till detta bör fogas att i denna upplaga har han anförtrött komponisten H. Schröder att skriva kapitlet om ko-

ralledsagning. Man instämmer i utgivarens ord i förordet om detta kapitel: Mången skall finna det »herb und streng». Men vid närmare studium måste han medge, att det fullkomligt fattat koralens egenart. — Icke minst av denna anledning bör koralskolans nya upplaga beaktas i vårt land nu när vår egen koralboksfråga är aktuell. Man kan dock ej förbise att den »lutherska» koralen också innesluter gregorianska hymner och antifoner.

A. Adell.

Josef Lind: Koralbok till den Svenska psalmboken (Psalmerna 1—600) enligt Häffnerska principer, redigerad och utgiven 1938. Elkan & Schildknecht, Stockholm. 208 s. Kart. Pris 4: 50.

Den gamle Skolmannen, associén i Musikaliska Akademien, Josef Lind, välkänd genom sina mässmusiksupplagor, har gjort sig den stora mödan att framlägga en egen, fullständig koralbok till 1937 års nya psalmbok. Han vill vara Häffnerian. Häffners minne tillägnar han sitt verk. Den av Häffner genomförda rytmiska utjämningen är hans ideal. Den klassiska Häffnerska harmoniseringen har varit hans föredöme, även om han ej fullständigt konsekvent genomfört sin egen harmoniska ledsagning i Häffnersk anda, utan även låter mera romantiska tongångar komma fram. Det är här ej plats f. n., ej heller tid att göra en genomgående granskning av detta Linds arbete. Särskild uppmärksamhet behövde ägnas åt kapitlet om de nya psalmernas melodier, det kan ej ske här. Blott så mycket må redan få sägas, att detta med stor omsorg och konsekvens genomförda förslag till koralbok icke bör glömmas bort eller tystas ned i den diskussion, som

nu om någonsin skall få lov att föras i de kretsar som hava intresse för koralbokens framtida gestalt och som hava något sakligt att frambära i debatten.

A. Adell.

Liturgi.

Harald Kent: Brändpunkter i Reformationstidens Gudstjenesteordning. København, Levin & Munksgaard 1937. 144 s. Kr. 6:—.

Den danska reformationstidens begynnelseår utmärkas med hänsyn till gudstjänstlivets förhållanden av en synnerligen från inställning mot det latinska språket. Och den fiendskap som mötte det gamla gudstjänstspråket fick också den gamla gudstjänstmusiken dela. De gregorianska melodierna fingo vika för nya tiders nya ideal.

Med Kirkeordinansen av år 1537 får den danska reformationen sin officiella stabilisering. Ur liturghistorisk synpunkt äger denna intresse bl. a. därför att den medger gudstjänst både på latin och på modersmålet. När man ville sjunga de gamla latinska sångerna var man hänvisad till »de latinske Messebøger og Græler» till dess de funnit sin ersättare i Jesperssens Graduale 1573. Men icke heller för den danska mässan var kyrkoordinansen tillfyllest. Också här krävdes ytterligare hjälpmedel. Det är för att giva ett dylikt hjälpmedel som Wormordsen utgav sin Haandbog 1539, där mässans texter äro danska, men melodierna delvis de gamla gregorianska. Wormordsens försök lyckades emellertid tyvärr icke rädde de gamla gregorianska melodierna. I den mån de kommo att leva inom den danska kyrkan efter reformationen blev det med latinsk text och icke med dansk. Och när latinet definitivt

fick lämna kyrkan, fick den gregorianska sången göra det sällskap. Den danska mässan hade blivit en torftig psalmboksmässa, som den är än i dag.

Det är åt denna språkstrid ovan nämnda bok framför allt är ägnad. Utan tvivel skulle framställningen vunnit på mindre ord och mera klarhet och överskådlighet. Bokens värdefullaste partier utgöras av ett par nytryck, dels de delar av Kirkeordinansen som behandla mässan, dels motsvarande parti av Wormordsens Haandbog. Mot det tillvägagångssätt som kommit till användning vid återgivandet av Handbokens text måste emellertid betänkligheter uttalas. Bokens värde skulle avsevärt ökats om förf. lämnat ett korrekt avtryck av handbokens text. Till boken äro fogade intressanta musikbilagor, tyvärr dock även dessa i moderniserad form.

Knut Peters.

John Walton Tyrrer: Historical survey of Holy Week, its services and ceremonial. London 1932. 180 s. Pris 1 £ 5 s. (= Alcuin Club Collections XXIX).

När Laurentius Petri gick att i sin skrift »De officiis» framlägga en reformerad ordning för det svenska gudstjänstlivet måste man erkänna att han i allmänhet visade mycket stor pietet för fäderneärvda bruk. Hade den svenska kyrkan varit sin förste evangeliske ärkebiskop trogen skulle i detta nu ingen evangelisk kyrka kunnat uppvisa ett så rikt gudstjänstliv som hon. I betraktande av Laurentius Petris stora värddnad för den medeltida traditionen, där denna icke uppvisade oevangeliska inslag, är det emellertid en punkt i hans gudstjänstordning som är ägnad att förvåna. Det är den sida som börjar med

Palmsöndagen. Här drar han ett brett streck över den stilla veckans rika liturgi och ersätter denna med dagliga predikningar över vår Frälsares lidandeshistoria.

Ingen gång på året kännes väl vår kyrkas liturgiska fattigdom så tryckande som under den stilla veckan. När palmsöndagens högmässa slutat, stå de flesta svenska kyrkor låsta till långfredagens förmiddag. På sina ställen hålles nattvardsgång på skärtorsdagens kväll och i städerna kanske passionspredikan på onsdagskvällen. Men detta är också i de allra flesta fall maximum. På långfredagen hålles högmässa och kanske aftonsång, men påskaftonen står kyrkan åter stängd för att — utom i en del städer, där ottesång förekommer — icke öppnas förrän påskdagens förmiddag.

När man tänker på det rika liturgiska liv som under dessa åtta dagar utvecklades i medeltidens kyrkor och jämför det med vår nuvarande fattigdom kan man svårigen undkomma en känsla av vemod. Det kan då vara en tröst att åtminstone få sätta sig in i och i tankarna följa den stilla veckans uråldriga gudstjänstformer, som delvis höra till det äldsta för historisk forskning åtkomliga inom den kristna liturgiens värld. Ät den som vill skaffa sig en mera utförlig och grundlig inblick i dymmelveckans liturgi anbefalles Tyrer's *Historical survey of Holy Week* som ett förträffligt hjälpmedel. Framställningen är delad i tvenne avdelningar med olika metodiskt tillvägagångssätt. Första avdelningen, som omfattar tre kapitel, behandlar påskens allmänna historia under de sex första århundradena. I den senare avdelningen begränsas framställningen till Västerlandet. Här ändras ock metoden så att de särskilda dagarna med sina

gudstjänster behandlas var för sig. Palmsöndagen får sålunda det första av dessa kapitel (= bokens 4:e); de tre första vardagarna sammanfattas i ett gemensamt kapitel; skärtorsdagen, långfredagen, påskaftonen och påskvigilian ägnas därefter var sitt självständiga kapitel.

Det skulle varit utomordentligt frestande att i anslutning till författarens framställning söka giva åtminstone en konturteckning av den stilla veckans gudstjänstliv. Så fyllda som dessa dagar voro av kristen iver, för vilken intet tycktes vara för mycket och inga ansträngningar oövervinneliga, när det gällde att följa Mästaren på hans sista lidandesväg, så skulle även det allra minsta försök i den vägen spränga ramen för en tidskriftsanmälan. Den intresserade hänvisas i stället till boken själv. Det är min övertygelse att han skall finna att dess författare är en angenäm bekantskap att göra. Hans stränga saktighet och flärdlösa framställning, den ytterst överskådliga uppställningen och en detaljrikedom utan överlastning — allt förenar sig till att ät studiet av hans bok giva en behaglig karaktär. Till detta förhjälpes ock den typografiska utstyrseln som är berömvärd.

Knut Peters.

Cuthbert F. Atchley: On the Epiclesis of the eucharistic liturgy and in the consecration of font. (Alcuin Club Collections No XXXI) Oxford University Press 1935, 201 s. 8:o, Pris £ 1 1 s.

När försiggår konsekvationen av elementen i den heliga nattvarden? Svaret på denna fråga kan icke givas i en formel, ty här har inom Österland och Västerland olika uppfattningar utbildat sig. För att finna svaret från medeltida och nutida väs-

terländsk synpunkt behöva vi blott gå till vår egen kyrkas ställning till denna fråga. Den framgår klart av kyrkolagens föreskrift rörande det fall, då det framsatta brödet och vinet under kommunionen tager slut: »Räcker det vinet eller brödet intet till, som i begynnelsen välsignades, då skall prästen åter med instiftelseordens läsande i tysthet välsigna det, som ånyo på altaret bäres, och vad som överbliver skall förvaras.» Här är alltså instiftelseordens läsande det avgörande. Den svenska kyrkan överensstämmer sålunda på denna punkt med den romerska, vilket också är fallet med den anglikanska, som i sin Prayer-Book har en rubrik av samma innehåll som ovan anförda svenska.

I de österländska liturgierna åter sker konsekrationen genom en särskild bön. Denna som nästan alltid följer efter instiftelseorden, brukar benämnas epikles. I denna bön nedkallas den Helige Ande över de framsatta gåvorna (grek. epikaleo = kalla till sitt bistånd). För att giva en föreställning om en nutida epikles meddelas här Chrysostomus-liturgiens (i dansk översättning av Siletzky): »Nedsend Din Helligaand over os og over disse fremstillede Gaver, og gør dette Brød till din Christi dyrebare Legeme og det, som er i denne Kalk, til Din Christi dyrebare Blod, forvandlende dem ved Din Helligaand, saa at de maa være for dem, som deltager deri, til Sjælens Aarvaagenhed, til Syndernes Forladelse, til Din Helligaands Samfund, til det himmelske Riges Fylde, til Frimodighed mod Dig, ikke til Dom eller Fordømmelse.»

Huru skall uppkomsten av denna olikhet i uppfattning historiskt förstås? Frågan är ytterst invecklad och döljer i sig många oklara och olösta detaljer. Vad själva huvuddragen beträffar, torde man få föreställa sig

att ursprungligen instiftelseberättelsen (mer eller mindre fritt återgiven) hörde med till nattvardsfirandets fasta beståndsdelar, mot bakgrunden av vilken uttalades en kort epikles av enklaste form. Konsekrationen har icke lokaliserats till någotdera av dessa moment. Sedermera har vägarna skiljt sig. I Österlandet utbygges epiklesen alltmera och förvandlas småningom till ett självständigt led som är fullt förståeligt utan instiftelseorden och som därför ställa dessa i skuggan. I Västerlandet åter betonas instiftelseorden såsom det väsentliga med påföljd att epiklesen småningom försvinner och lämnar efter sig blott de svaga antydningar som vi återfinna i böckerna *Te igitur* och *Quam oblationem*.

Är nu det västerländska konsekra-tionsförfarandet religiöst mindervärdigt i jämförelse med det österländska? Inför den utveckling och förklaring därav som givits av den romerska dogmatiken har man kanske svårt att icke besvara frågan jakande. Och man förstår de strävanden inom den anglikanska kyrkan som i samband med den sista Prayer-Book-revisionen voro ivrigt verksamma för epiklesens införande i den engelska nattvardsordningen. Den kom också in i det nya alternativa ritualet i denna form: »Hear us, O Merciful Father, we most humbly beseech thee, and with thy Holy and Life-giving Spirit vouchsafe to bless and sanctify both us and these thy gifts of Bread and Wine, that they may be unto us the Body and Blood of thy Son, our Saviour, Jesus Christ, to the and that, receiving the same, we may be strengthened and refreshed both in body and soul.»

Det är mot bakgrunden av Prayer-Book-revisionen som här ovan omnämnda arbete bör ses. En av de mest omdebatterade punkterna var just

epiklesen. En mångfald olika synpunkter gjorde sig gällande. Förespråkare funnos för uppfattningen att konsekrationen icke bör ske genom bön utan genom instiftelseordens läsande, i det prästen träder i Kristi ställe. Å andra sidan hade epiklesen funnits i den »första handboken» (1549) och dess återinförande innebar ett anknytande till gammal tradition. Vidare rådde olika uppfattningar om själva epiklesens innebörd. Den kunde ges olika formuleringar, som kunde rymma ganska skiftande uppfattningar av konsekrationens väsen. Den framstående författaren har i en utomordentligt lärd bok givit en framställning av epiklesens historia från äldsta tider till den romerska canon samt därefter i korthet givit några antydningar om sin uppfattning av förhållandena inom England efter reformationen. Det rika materialet bevisar att den ursprungliga kristna tanken är att nattvardens element helgas genom bön och att redan vid början av det tredje århundradet denna bön innehöll en åkallan om att den Helige Ande måtte komma ned över elementen för att åt kommunikanterna förmedla nattvardens välsignelser. Brödet och kalken betraktades efter konsekrationen som Kristi lekamen och blod. Och författaren är angelägen att framhålla att de stora anglikanska teologerna i det sjuttonde och adertonde århundradet i dessa stycken stodo i överensstämmelse med uppfattningen under kyrkans sex första århundraden.

Knut Peters.

A. W. F. Blunt, C. of E.: *What does it stands for? London, Mowbray, 1935, 46 sidor.*

Vari består den engelska kyrkans egenart? Representerar hon en protestantism som icke är protestantisk

nog eller en katolicism som icke är fullständigt katolsk?

Reformationen fick ett annat förlopp i England än på kontinenten trots starka krafter som arbetade för likformighet. Om dessa ansträngningar likväl misslyckades torde grunden härför böra sökas framför allt i Cranmers förståelse för betydelsen av att den historiska kontinuiteten bevarades, i Henrik VIII:s och Elisabets politiska uppfattning, i den engelska konservatismens styrka, som var lika stor då som nu, samt slutligen också i det betydelsefulla arbete som utfördes av de stora 1500- och 1600-tals-teologerna: en Hooker, en Andrewes, en Laud m. fl. Denna teologi är för den engelska reformerade kyrkan en fast stödjepunkt att falla tillbaka på och hämta nya krafter från.

Vad är då Englands kyrka enligt dessa fäders uppfattning? Hon är icke en ny kyrka, utan landets gamla katolska kyrka, befriad från sitt beroende under påven men bevarande sambandet med det förflutna i lära, gudstjänst och författning.

Hennes historiska uppgift är också just att företräda en från påvedömet frigjord katolicism. Denna uppgift är till sitt väsen protestantisk i detta ords strängt historiska betydelse, ty den innebär ett avvisande av den romerske biskopens anspråk på universalepiskopat och allt vad detta har med sig. Men den innebär på samma gång att, fast protestantisk och romersk äro nödvändiga motsatser så är detta icke fallet med protestantisk och katolsk. Den mest apostoliska katolicismen är fastmera i själva verket frigjord från Rom. De fyra egenskaper som förf. anser känneteckna denna av Rom oberoende Church of England är först och främst dess starka historiska medvetande om sambandet med medeltidens kyrka, vi-

dare dess fasta förankring i den allmänliga apostoliska tron, vidare dess vakna sinne för mysteriet (inkarnationen, kyrkan, sakramenten) samt slutligen dess kontrollerade, reglerade frihet. Andra kyrkosamfund kunna äga dessa samma förmåner. Men intet kyrkosamfund i världen äger dem så väl avvägda mot varandra. Dessa tankar utvecklas närmare och ger författaren anledning att komma in på en del aktuella spörsmål t. ex. frågan om 1928 års Prayer Book och frånskildas vigsel. Den lilla boken utgör ursprungligen ett par föredrag i samband med en biskoplig visitation. Det är en njutning att läsa författarens ovanligt klara, rediga framställning och lyssna till hans väl avvägda och nogga övertänkta omdömen. Man frågar sig med nödvändighet inför denna bok: när skola vi svenska präster få den hjälp av våra biskopar som ligger i ett dylikt rättframt och klart besked, utan »horn och tänder», utan det vanliga: visserligen å den ena sidan — — men å den andra.

Knud Peters.

Alec Robertson: The interpretation of plainchant, Oxford University Press, 1937. 116 sidor.

Den gregorianska sången har knappast något att säga en körledare, som öppnar sitt *Graduale* eller *Vesperale* blott vid körens övningar och som betraktar det minimum som måste sjungas som en trist historia, som man måste försöka att komma ifrån så fort som möjligt. Den åter som vill göra sig mödan med att söka upptäcka den inre enhetlighet som besjälar mässan och strömmar genom dess toner och som försöker tränga in i alla de samverkande faktorer i fråga om stil, rytm, melodi, tempo o. s. v. som äro nödvändiga för ett

vårdat utförande, han har använt sin tid väl och skall bliva rikligen belönad för sitt arbete.

Det är denna senare kategori av körledare som förf. med sin bok vill vara behjälplig. Hans arbete är emellertid icke en koralskola av den vanliga typen. Haberl indelade i sin *Magister Choralis* materialet i trenne avdelningar: A). Vorkenntnisse, B) Kenntnis och C) Erkenntnis. Huvudparten av hans bok upptogs av den andra avdelningen och trots de ungefär 45 sidor, som han offrade på den tredje delen, fick hans läsare väl föga av den djupare förståelse för koralens väsen som borde vara innesluten i »Erkenntnis». Det är denna djupare förståelse som förf. framför allt vill tjäna med sin bok. Han vill lära sina läsare att nalkas koralen icke utifrån, utan inifrån dess eget väsen. Huvudintresset koncentrerar sig därför kring den senare delen av boken, där han i ett lärorikt kapitel låter oss få se in i koralkompositörens arbetsrum och iakttaga honom vid hans kompositionsarbete, för att i fortsättningen låta oss ana något av det dramatiska spänningsmoment som i så hög grad, fast ofta dolt, ligger inneslutet i den gamla kyrkosången. Ett kapitel är ägnat åt koralens utomordentliga förmåga att göra en text levande genom att åt densamma skänka en musikalisk interpretiering, som förf. med ett mindre lyckat uttryck kallar *word painting*; i ett annat analyseras vissa formelement och former.

Att på det blygsamma utrymmet av c:a 100 — låt vara stora — sidor ge en framställning av den gregorianska koralen från dess insida är ingen lätt uppgift. Att det hela får karaktären av mer eller mindre löst hopfogade brottstycken kan icke undvikas. Författarens framställning är

emellertid i hög grad eggande till ett fortsatt inträngande i den gregorianska koralens rika värld.

Knut Peters.

För blandad kör.

Musikmappe-Kantate 1937. Distribution: Kantorei Berlin-Steglitz. Förlag: Merseburger & Co, Leipzig. Pris a) för koralblad R.M. 0:05, b) för kantat R.M. 2:—.

Die Musikmappe der Kantorei Berlin-Steglitz, 1937, innehåller en serie intressanta koralblad, både för instrument och sång. Bland de förra märkes särskilt en trestämmig sats för orgel (manualiter) eller två violiner och violoncell över koralen »Wie schön leuchtet der Morgenstern» med cantus firmus i mittelstämman av Fritz Werner-Potsdam. Den är icke bara välljud för örat, utan även ur ren kompositionsteknisk synpunkt ett synnerligen givande studieobjekt. Bland de vokala satserna märkes en liten enkel men frisk sättning till Sv. ps. 503 av H. Altmann. En trestämmig motett med Psalt. 92 som text och Crügerkoralen »Nun danket all und bringet Ehr» som avslutning har Eberhard Wergel till upphovsman. De båda påskleiserna »Christ ist erstanden» och »Christ lag in Todesbanden» samt Gerhardt-psalmen »Sollt ich meinem Gott nicht singen» förekomma, de båda förra med melodin i originalavfattning, den senare i både original och modern utjämnad form i några allmogliga fyrstäm. koralsättningar av Rudolf Mauersberger. Nyssnämnda Gerhardt-psalm — koralen är av Schop — har inspirerat Kurt Fiebig till en kantat för kör, två violiner, cello och orgel omväxlande med församlingssång. Denna kompositörs starkaste sida ligger i den rytmiska utge-

staltningen. Själva koralen tilldrager sig för oss svenskar ett visst intresse, då den upptagits från äldre svenska sångböcker, bl. a. Hæffner, i det Runbäck-Peterska koralboksförslaget under n:r 330. — Den gamla morgonpsalmen »Die helle Sonn leucht jetzt herfür» förekommer i en koralmotett för blandad kör av Siegfried Schroantes. Med M. Prætorius som tydlig förebild har komponisten här fullt självständigt skapat ett synnerligen värdefullt litet konstverk. I denna klara stil skriver också Fritz Werner-Potsdam en koralkantat »Mit Freuden zart» för trestäm. blandad kör och tre melodiinstrument. — Dessutom förekommer en liten körkantat över påskpsalmen »Wir wollen alle fröhlich sein» av Hans Fr. Micheelsen.

I. J.

För trestämmig blandad kör.

På Tacksägelsedagen eller vid Skördefest. Sv. ps. 402, tonsatt av Johann Heller. 0:15.

O huvud, blodigt, sårat. Ernst Pepping ur »Spandauer Chorbuch». 0:20.

Hoppas på Herren, Israel. Gottfrid Berg. 0:20.

Herre förbarma dig. Folke Sandberg. 0:20.

O, Guds Lamm. Folke Sandberg. 0:20. Samtliga å Nord. Musikförl.

Mot bakgrunden av den stora uppsjön på fyrst. körlitteratur tilldrager sig de två- och trest. satserna alltid ett visst intresse. Redan genom sin halt förtjäna de att dragas fram i ljuset och sist men icke minst viktigt giva de god näring åt de små men ambitiösa körernas ofta mödosamma strävanden. Bland nyare tysk litteratur märkes en frisk tvåst. sats över sv. koralen 402 av Johann Heller samt

en trest. sats över sv. koralen 502 av Ernst Pepping. Att horisontalplanet är det förhärskande i dessa båda, behöves väl knappast påpekas. Så är ock fallet med tre satser av svenskt ursprung: »Hoppas på Herren, Israel» och »Så lyse edert ljus» av Gottfrid Berg samt »Herre förbarma dig» av Folke Sandberg. Den sistnämnde är även representerad med en homofon sats: »O, Guds Lamm». I. J.

Allsång.

*Allsång, Blad 1—7, serie av enstäm-
miga sånger och folkvisor för
samfällid sång. Sveriges Körför-
bund. Ett blad pris 0:05.*

För att möta den med lavinartad fart rullande allsångsrörelsens behov av billigt och lämpligt notmaterial har Sveriges Körförbund givit ut en serie goda sångblad. Vid val av sånger ställer sig anmälarerna tveksamt endast inför Stenhammars Sverige med dess många blindskär i rytmiskt avseende.

I. J.

Liturgisk musik.

*Nyårsvigilia. Texten sammanställd av
Ola Cleve. Musik av Sulo Salo-
nen. Edition Fazer 2539. Helsing-
fors.*

Vid mottagandet av föreliggande finska Nyårsvigilia fäste sig anmälarerna vid följande upplysning på titelbladet: »Kompositionsarbetet utfört» etc. Utan att ingå på liturgiska spörsmål måste man säga, att »arbetet» ur rent musikalisk synpunkt är välgjort, både vad beträffar den rikligt förekommande nykomponerade s. k. antifonala psalmodin som harmoniseringen av de väl valda koralerna.

I. J.

Om orgel.

*Hans Klotz: Das Buch von der
Orgel. Bärenreiter-Verlag, Kassel.
Pris: Mk 3.60.*

»Säg mig, ljuder egentligen de pipor, som man ser 'utanpå' orgeln? Har orgeln ännu flera pipor än dessa? 1000? 2000? Det är inte möjligt! — »Tänk, jag såg nyligen i X-by en orgel, som hade två klaviaturer, inte bara en! Sagolikt! Förekommer det ofta?»

Med dessa för en organist icke ovanliga lekmanfrågor inleder Hans Klotz första kapitlet i sin nu utkomna orgelhandbok. Den ger svar icke blott på dessa frågor utan på allt som tänkas kan ifråga om en orgels uppbyggnad och hur den fungerar, om disponering och uppställning, om orgelspel, orgelhistoria och orgellitteratur. I sympatiskt kåserande tonfall berättar förf. om alla dessa ting för vetgiriga fåkunniga. Det populära framställningssättet gör icke våld på saktigheten, tvärtom delar Klotz frikostigt med sig av sina rika och djupgående kunskaper om fakta och sina mångahanda praktiska erfarenheter i det outtömliga frågekomplex, som döljes bakom ordet »orgel». På de 127 sidorna har t. o. m. blivit plats för 8 helsidesbilder och ett 70-tal större och mindre avbildningar inne i texten.

Som ett överskådligt, mera lättillgängligt och populariserat koncentrat av nutida tysk orgelkunskap sådan den tidigare offentliggjorts i de omfattande verken av Ellerhorst, Töpfer-Smets, Mahrenholz m. fl. är Klotz' lilla kompendium att hälsa med största glädje av dem, som skola taga de första stegen in i orgelkonstens vidsträckta och hemlighetsfulla rike

för vilka det tyska språket ej utgör ett hinder för bokens begagnande.

Rqu.

För orgel.

Achtzig Choralvorspiele deutscher Meister des 17. und 18. Jahrhunderts zum gottesdienstlichen Gebrauch herausgegeben von Hermann Keller. C. F. Peters, Leipzig. Pris: Mk 4:—.

Redan titeln ger vid handen, att samlingen s. a. s. allmänmusikaliskt äger ett högt värde. Dess liturgiska värde är emellertid ej mindre, vare sig man ser teoretiskt eller praktiskt på saken. Teoretiskt-liturgiskt är nämligen samlingen värdefull, ity att den utgör en ypperlig exempelsamling både för organistens improvisationsförsök och hans skriftliga koralbearbetningsarbeten. Praktiskt-liturgiskt värde har samlingen därigenom att den innehåller uteslutande bearbetningar av alltfört brukade koraler — till 80 % sådana som finnas i svenska koralböcker! — att bearbetningarna ofta transponerats till eller i närheten av de tonarter, som äro brukliga för resp. koraler hos oss, att den tekniska svårighetsgraden mestadels är moderat, att över hälften av styckena kunna utföras manualiter. Vidare: i en särskild förteckning ha bearbetningarna uppdelats på kyrkoårets olika fester efter vars och ens lämplighet, till varje stycke finnes härkomst och registreringsförslag angivna, för den historiskt intresserade givas dessutom korta biografiska notiser om komponisterna samt en historisk-formell översikt av koralbearbetningens skilda arter.

Utgivarens, Hermann Kellers, arbete är, som alltid, föredömligt, notsticket klart och tydligt som sed är numera

i alla Peters-utgåvor. Denna den senaste i raden av koralbearbetnings-samlingar förtjänar sålunda i allra högsta grad att snarligast bliva en självskriven beståndsdel i alla svenska församlingars och organisters orgelbibliotek.

C. E. R.

Sv.-O. Møller: Pensée (Toccat) för orgel, opus 8. Edition Dania, København. Pris kr. 1:—.

Kompositionens något dubiösa benämning kunde väcka misstankar om ett stycke romantisk 1800-tals orgellyrik. Det är alldeles icke fallet; Møllers toccata bär en synnerligen tydlig prägel av »nytid» och osentimentalitet med både harmonisk och melodisk kärvhet. Det ganska korta stycket ger intryck av en något improvisationsartad introduktionsprämbel med ett fugatoparti omramat av figurativa stycken. Som inledning kan kompositionen väl, spelad med rytmisk pregnans och schwung och med klassisk registrering, bäst göra ett fördelaktigt intryck.

C. E. R.

Herman Akerberg: 8 tonstycken för orgel till kyrkligt bruk. Eggelings Musikhandel, Lund. Pris kr. 3:—.

Herman Akerberg har redan sedan åtskilliga år tillbaka räknats till Sydsvriges mest uppskattade orgelspelare. Med sitt briljanta och temperamentsfulla spel har han skaffet sig icke få vänner och lärjungar och dessa hälsa säkerligen med glädje de här föreliggande orgelstyckena av Akerbergs hand, typiska för sin upphovsman. Tvenne äro små »fria» preludier, de övriga styckena äro skrivna över kända koraler. Detta förhållande

kommer helt säkert att bidra till att styckena bli ofta och gärna spelade.
C. E. R.

Kyrkokonst.

L. Wennervirta: Suomen keskiaikainen kirkkomaalans, Borgå 1937. Werner Söderström O. Y:s bokförlag, 258 sidor, 73 bildbilagor, 135 illustrationer.

Den framstående finska konsthistorikern, doktor L. Wennervirta, har givit sig ut i den svåra uppgiften att från konsthistorisk synpunkt datera och beskriva bilderna i Finlands medeltidskyrkor. Dessa kyrkor äro till antalet c:a 70, av vilka somliga äro undersökta eller restaurerade, andra icke. Omdömet försvåras av den hårdhänta restaurering, som i vissa kyrkor, t. ex. i Lojo, Raumo och Tövsala, utfördes kring sekelskiftet under ledning av Emil Nervander. Kyrkornas bildskrud har i övrigt under tidernas lopp undergått olika behandling och dels förstörts. Bäst hava de målningar bevarats, som i tiden överkalkade nu restaurerats under de senaste 20 åren. Mycket står ännu att göra, så äro t. ex. de synnerligen värdefulla bilderna i Kumlinge utskärskyrka ännu delvis övertäckta. Alla kyrkor äro icke heller helt undersökta ännu.

De äldsta bilderna finnas bevarade i Jomala och Sund kyrkor på Åland samt i vissa av Åbo domkyrkas sidokapell och härstamma troligen från början av 1300-talet. Dessa bilder rubriceras som gotiskt monumentmåleri samt stå på en jämförelsevis hög konstnärlig nivå, men hava bevarats endast fragmentariskt. Man kan i dess målningsart finna stillikheter med målningar från motsvarande tid i Sverige och bära de drag, som kunna anses

utgöra engelska eller franska inflytelser, dock förmedlade över Westfalen och Renländerna. Motiv och stilintryck kunna sedan spåras härifrån även i den senare kyrkokonsten i västra Finland.

Målningarna i de kyrkor, som äro belägna i Nyland, Tavastland och Satakunta äro av något senare datum och hava stildrag gemensamma med Baltikum och Skandinavien. Konstens utövare hava tydligen kommit från Tyskland till Norden, till Finland dels via Sverige.

Efter den ganska högtstående gotiken i måleriet på 1300-talet förmärkes en viss dekadans i 1400-talets konst. Man kan tala om en primitiv folklig stil. Allehanda magiska symboler och rent profana bilder få rum i kyrkans s. s. jungfrudansen, vidunderliga djur, bilder av tornerspel, hästhandel (Sic!) m. m., vid sidan av mera kristligt religiösa bilder, t. ex. i Nouis, Pernå, Sibbo och Finström. I Nouis kan man bl. a. spåra inflytelser från de medeltida folkliga textilierna.

Förf. talar om en målarskola, som han benämner efter en känd målare Henricus pietor (Henricus Petri) eller som han också kallar Kalandskolan (efter Nykyrko = Kaland i Åbolän). Dessa målningar stå åter konstnärligt högre än de förra och äro nära besläktade med en del Uppländska kyrkors dekorationer, den s. k. Tierpska skolans. Svenska forskare hava också antagit att nämnda Henrikus överflyttat från Sverige till Finland. De dekorativa motiven återfinnas f. ö. också i Nord-Tyskland. I Lojo och Hattula kyrkors rikliga målningar från den sista katolska tiden tror sig förf. finna exempel på inhemsk finsk konst.

I allmänhet kan man i bildvalet spåra dominikanskt inflytande, endast i Raumo klosterkyrka naturligt nog

franciskanskt. Mot slutet av medeltiden bliva bilderna mera berättande eller beskrivande, liksom också de avbildade helgonens antal ökas. Kristus och hans lidande avbildas gärna. Jungfru Maria avbildas som mater misericordiae eller förhärlligas hennes lidande med Kristus (compassio). Därtill beskrives t. ex. i Raumo hennes himmelska kröning. Jul- och påskliturgin har fått leverera bildmotiv, liksom också den s. k. Gregoriusmässan. En märklig bild, den s. k. dödsdansen, finnes avbildad i Ingå kyrka, ett motiv som icke alls förekommer i Sverige, en enda gång i Danmark, men som via Reval synes hava införts från Nord-Tyskland.

Doktor Wennervirta har utfört omfattande forskningsarbeten, har även besökt utlandet för att bese motsvarande konstalster m. m. Han har jämväl ägnat uppmärksamhet åt ikonografin. Med en god detaljkänedom har han skildrat de olika kyrkornas bildskrud. Dock förbryllas läsaren ibland av den upprepade behandlingen av samma bildmaterial från olika synpunkter. Ibland undrar man om icke dateringen av bildmaterialet utförts alltför djärvt. Men å andra sidan måste man medge att uppgiften varit oerhört svår och att författaren ändå i det stora hela rätt sig förträffligt med densamma. I slutet ges en översikt på tyska över forskningsresultatet, skriven av professorskan Rita Öhqvist. Vad man måste anmärka emot är att nästan samtliga ortsnamn också på svenska socknar återges i den tyska texten enbart på finska. För skandinaviska läsares räkning borde åtminstone hava bifogats en förteckning över ortsnamnens svenska motsvarigheter.

O. Schalin.

*Alfred Stange und Graf
Wolff Metternich, Der Bas-*

senheimer Reiter. Ludw. Röhrscheid Verlag, Bonn 1937.

För några år sedan påträffades i byn Bassenheim nära Koblenz en rytarstaty, som var inmurad i den 1899 uppförda kyrkan, dit den hade räddats från en äldre kyrkobyggnad. En ung forskare, H. Schnitzler, som upptäckte den, har redan hunnit publicera resultatet av sina forskningar rörande detta monument. En något utförligare och med förstklassiga bilder försedd publikation med ovanstående titel utgör en populär och välskriven introduktion till verket. Med denna upptäckt har Tyskland blivit ett stort konstverk rikare. Mästaren är ingen mindre än upphovsmannen till de fängslade skulpturerna i Naumbergerdomen. För den, som vill orientera sig i 1200-talets staufiska konst — en renässansrörelse lika mäktig som den italienska under 1400-talet — är denna skrift att varmt rekommendera.

Bengt Cnattingius.

Predikningar.

*Aftonsångspostilla uti vilken
behandlas första årgångens afton-
sångstexter. Under medverkan av
präster i Svenska kyrkan utgi-
ven Axel Malmberg. C. W. K.
Gleerups förlag. 525 s.*

Med denna predikosamling fortsättes den för några år sedan utgivna aftonsångspostillan över andra årgångens texter. Utgivaren har verkligen åstadkommit ett ståtligt uppbåd av nu verksamma predikanter i vår kyrka. Biskopar, domprostar och vanliga prostar, kyrkoherdar och komministrar, pastorer i olika befattningar framlägga här Guds ord efter den nåd som blivit var och en given. Det är givet, att

olika riktningar — för att tala efter människosätt — här framträda i högkyrkliga och schartauaner, lågkyrkliga och pietister. Men allt detta gör denna predikosamling intressant på ett sär eget sätt. Den är ett ypperligt dokument nu och framdeles om huru det predikas i 1930-talets svenska kyrka. Men framför allt bör sägas att det är ett levande Guds ord som här möter oss, och den som till sin uppbyggelse gärna läser predikningar, finner här en mycket god bok. Därtill kommer

att det är på något särskilt sätt uppfriskande och omväxlande att uppbyggas av predikningar just över aftonsångstexterna. De flesta predikosamlingar gälla ju evangelietexterna, men just genom aftonsångstexterna lär man sig se det kristna budskapet från nya synpunkter och än bättre lära sig fatta något om vad bredden och längden och höjden är. Och börja gärna läsningen av denna goda bok med den bön, som inleder betraktelsen på palmsöndagen!
E. L.

Sammanträden.

Kyrkosångens Vänners Centralkommitté hade årsmöte i Stockholm den 7—8 januari 1938. Ordföranden, biskop Aulén, inledde sammanträdet med att läsa några verser ur psalt. 65 samt erinrade om det betydelsefulla gångna året 1937. Övliga berättelser upplästes och lades till handlingarna. CK beslöt att till ledamöter kalla biskop Ysander och kantor A. Runbäck. — Åt kyrkoadjunkt L. Lindhagen uppdrogs att skriva en redogörelse för kyrkomusikens läge och det arbete som bedrivs i landet, avsedd att tillställas svenska kyrkans årsboks redaktion.

Åtskilliga motioner hade inlämnats. Med anledning av dessa beslöt CK:

1) En kommitté (biskoparna Aulén och Ysander samt domkyrkoorg. Weman) med uppgift att undersöka möjligheterna för en fördjupad kyrkomusikalisk utbildning av de blivande prästerna i samband med en beramad omläggning av prakten.

2) En skrivelse till Kungl. Mus. Ak. med anhållan om att elementär undervisning i kördirigering och liturgik måtte föreskrivas för lägre organistexamen samt att dennas namn

mätte ändras till »organist- och kantorsexamen».

3) En kommitté (Biskop Aulén, kyrkoherde Hellerström och domkyrkoorg. Weman) med uppdrag att undersöka möjligheterna att få använda radion i den kyrkomusikaliska upplysningens tjänst. I samband därmed beslöts en skrivelse till Radiotjänst angående utnyttjande av pausen mellan aftonsången och väderleksrapporten för kyrkomusik.

4) En kommitté (Kyrkoherde Peters, musikdir. W. Ahlén, kyrkoadj. Lindhagen) med uppgift att uppgöra och till alla skolstyrelser och rektorsämbeten i riket utsända förslag till de psalmer och melodier som, dels böra inläras i de olika klasserna, dels kunna användas vid skolans morgonböner.

Musikutskottet för den kommande rikshög tiden i Borås inlämnade ett förslag till program med mottot »Kyrkomusiken såsom förkunnelse». CR beslöt tacksamt förorda detta förslag. Tyvärr tillåter icke utrymmet en redogörelse för förslaget, vilket innebär en fullständig nyorientering.

CK beslöt att hänvända sig till